

In Balans 2018 - deel B

Themaonderzoek nieuwe IFRSs

Publicatiedatum: 13 december 2018

Autoriteit Financiële Markten

De AFM maakt zich sterk voor eerlijke en transparante financiële markten.

Als onafhankelijke gedragstoezichthouder dragen wij bij aan duurzaam financieel welzijn in Nederland.

Inhoudsopgave

1. Managementsamenvatting	4
2. Inleiding	7
3. IFRS 9, Financiële instrumenten en IFRS 15, Omzet uit contracten met klanten	9
3.1 Toelichtingen in de jaarrekening 2017	9
3.2 Toelichtingen in de halfjaarrekeningen 2018	12
3.3 Jaarrekening 2018 – zwaardere toelichtingsvereisten	14
3.4 Good en bad practices	14
4. IFRS 16, Leases	19
4.1 Toelichtingen in de jaarrekening 2017	20
4.2 Toelichtingen op de stelselwijziging in de halfjaarrekening 2018	21
4.3 Jaarrekening 2018	21
4.4 Good en bad practices	21
Bijlage 1 Doelstellingen, opzet en populatie van het onderzoek	24

1. Managementsamenvatting

De IASB heeft met drie nieuwe standaarden de wijze waarop IFRS-toepassende ondernemingen hun financiële verslaggeving op moeten stellen, aangepast. Met ingang van 1 januari 2018 zijn de spelregels rond de waardering en resultaatbepaling van financiële instrumenten (IFRS 9) en de verantwoording van omzet (IFRS 15) veranderd. Met ingang van 1 januari 2019 volgt het onderwerp 'leases' met IFRS 16, hoewel die standaard wel vervroegd mag worden toegepast.

Wij vinden het belangrijk dat beursgenoteerde ondernemingen die IFRS toepassen beleggers en andere stakeholders tijdig en relevant informeren over de impact die deze nieuwe standaarden op de financiële verslaggeving zullen hebben. Daarom hebben we in 2017 bij beursgenoteerde ondernemingen een verkenning uitgevoerd naar de status van de invoering van deze nieuwe verslaggevingsstandaarden (nieuwe IFRSs). Dit hebben we gedaan met een vragenlijst.

We zien in ons onderzoek dat IFRS 9 en IFRS 15 voor slechts een beperkt aantal ondernemingen daadwerkelijk een significant effect hebben op de gerapporteerde cijfers. Daarentegen zal IFRS 16 bij veel meer ondernemingen een significante impact hebben. Slechts een beperkt aantal ondernemingen heeft nu al een kwantitatieve toelichting op de impact van IFRS 16 op de cijfers gegeven.

De AFM roept ondernemingen op in de jaarrekening 2018 de toelichtingen op de verwachte effecten van IFRS 16 – kwalitatief en kwantitatief – en op de stelselwijzigingen (IFRS 9 en IFRS 15 en vervroegde toepassers van IFRS 16) zorgvuldig op te stellen. Daarnaast gelden voor de jaarrekening 2018 nieuwe toelichtingsvereisten rond financiële instrumenten en voor omzet. Ondernemingen zullen ook aan deze nieuwe toelichtingsvereisten moeten voldoen.

Verder wijst de AFM gebruikers van de jaarrekeningen erop dat met de invoering van IFRS 16 kengetallen en ratio's in belangrijke mate kunnen veranderen (solvabiliteit, EBITDA, rentelasten) en dat zij daar in hun waarderingsmodellen rekening mee moeten gaan houden.

Onze belangrijkste conclusie uit ons onderzoek is dat:

- IFRS 9 en IFRS 15 bij een beperkt aantal ondernemingen een significant effect hebben. De meeste ondernemingen lichten dit effect en de stelselwijziging goed toe in de jaarrekening 2017 en de halfjaarrekening 2018. De AFM merkt op dat de toelichtingsvereisten voor de jaarrekening 2018 zwaarder zijn.

Daarnaast verwacht de AFM van beursgenoteerde ondernemingen dat zij de impact van IFRS 16 kwantitatief toelichten in de jaarrekening 2018.

De AFM verwacht van beursgenoteerde ondernemingen dat zij de impact van IFRS 16 kwantitatief toelichten in de jaarrekening 2018

IFRS 16 is van de drie nieuwe IFRSs de standaard die de grootste impact op de meeste ondernemingen zal hebben. Bij de invoering van IFRS 16 zal de onderneming rekening moeten houden met de communicatie over de impact van deze standaard met beleggers. De belegger mag verwachten dat beursgenoteerde ondernemingen de administratieve processen goed

beheersen, zodat deze ondernemingen essentiële informatie tijdig rapporteren. Wij verwachten van beursgenoteerde ondernemingen dat zij de verwachte impact van IFRS 16 op balansposten/verhoudingen, operationele resultaten/EBITDA en waar van toepassing op financieringsconvenanten kwantificeren, uiterlijk in de jaarrekening 2018. Zeker nu de meeste ondernemingen dit voor de – veel complexere – standaarden IFRS 9 of IFRS 15 hebben kunnen realiseren, als deze standaarden een significante impact hebben.

IFRS 9 en IFRS 15 hebben bij een beperkt aantal ondernemingen een significant effect. De meeste ondernemingen lichten dit effect en de stelselwijziging goed toe. De toelichtingsvereisten voor de jaarrekening 2018 zijn zwaarder.

Uit ons onderzoek blijkt dat weinig ondernemingen een significant effect op de jaarrekening melden in de jaarrekening 2017 en het halfjaarbericht 2018 waar het om de invoering van IFRS 9 (twaalf ondernemingen) of IFRS 15 (veertien ondernemingen) gaat. Voor wat betreft de consequenties van IFRS 9 voor de financiële verslaggeving van banken, tekenen we aan dat de uitkomsten van de stelselwijzigingen gedempt worden door de huidige conjuncturele rugwind; als de conjunctuur terugloopt, zullen de dotaties aan de kredietverliesvoorzieningen naar verwachting groter zijn. Uit gesprekken met banken en andere betrokkenen komt naar voren dat deze organisaties bijzonder veel werk hebben moeten verzetten om de standaard goed ingevoerd te krijgen en in te bedden in de huidige administratieve systemen.

IFRS 15 raakt meer sectoren, voornamelijk telecom, farma/biotechnologie en de bouw. De effecten van deze standaard zijn vooral afhankelijk van het bedrijfsmodel van ondernemingen. Met meerdere prestatieverplichtingen per contract en met veel verschillende contracten en contractvoorwaarden wordt de implementatie navenant complexer. Verschillen met IAS 18 kunnen hierdoor ontstaan of door gewijzigde regelgeving rond de timing van de omzet (gedurende het contract of aan het eind ervan).

De toelichtingen op de stelselwijzigingen bij de ondernemingen waar deze een significante impact op de verslaggeving hebben, zijn over het algemeen goed. Dit geldt zowel voor de toegelichte verwachte impact in de jaarrekening 2017 als de toelichting op de daarop volgende stelselwijziging in de halfjaarrekening 2018.

Wij zullen met een aantal ondernemingen contact opnemen om ook deze ondernemingen ertoe te bewegen de effecten van nieuwe IFRSs goed toe te lichten in de jaarrekening 2018, of dit nu de impact van nog in te voeren standaarden betreft of de daadwerkelijke stelselwijzigingen. Dit is immers de verantwoordelijkheid van de (besturen van) ondernemingen. Bovendien zijn de toelichtingsvereisten voor de jaarrekening uitgebreider dan die voor de halfjaarrekening.

De AFM staat open voor overleg met beursgenoteerde ondernemingen over specifieke toepassingsvragen die uit IFRS volgen, of deze nu oude of nieuwe standaarden betreffen. De AFM moedigt ondernemingen aan casussen aan de AFM voor te leggen¹.

¹ Dit kan via fin.verslaggeving@afm.nl

2. Inleiding

De IASB heeft nieuwe standaarden ontwikkeld voor financiële instrumenten (IFRS 9), omzet uit contracten met klanten (IFRS 15) en leases (IFRS 16). Deze drie nieuwe standaarden kunnen een grote impact hebben op de financiële verslaggeving van beursgenoteerde ondernemingen. Om de handel op de beurs efficiënt te laten zijn, is het noodzakelijk dat de beursgenoteerde ondernemingen tijdig transparant zijn over de verwachte impact van nog in te voeren standaarden en de daadwerkelijke effecten van nieuw ingevoerde standaarden.

In dit verband heeft ESMA op 26 oktober 2018 de ECEP 2018 gepubliceerd². Hierin vraagt ESMA aandacht voor onder andere:

1. specifieke punten rond de eerste toepassing van IFRS 15,
2. specifieke punten rond de eerste toepassing van IFRS 9,
3. toelichtingen op de verwachte impact van IFRS 16.

Net als de AFM verwacht ESMA dat beursgenoteerde ondernemingen uiterlijk in hun jaarrekening 2018 de impact van IFRS 16 kwantitatief en kwalitatief toelichten. Daarnaast vraagt ESMA aandacht voor toelichtingsvereisten uit IFRS 15 en IFRS 9 over de eerste toepassing van deze standaarden en voor de nieuwe toelichtingsvereisten als gevolg van deze nieuwe standaarden.

De AFM is in 2017 gestart met een serie verkenningen en themaonderzoeken over de invoering van deze nieuwe IFRSs. Wij hebben vanaf 2017 verkenningen uitgevoerd bij beursgenoteerde ondernemingen, bij de OOB-accountantsorganisaties en bij gebruikers van de jaarrekeningen³.

Dit jaar hebben we ons gericht op de geconsolideerde jaarrekeningen 2017 van alle Nederlandse in Europa beursgenoteerde ondernemingen (137 in totaal) om te beoordelen in hoeverre deze ondernemingen zowel een kwalitatieve als een kwantitatieve toelichting hebben gegeven op de impact van nieuwe niet-ingevoerde standaarden.

We hebben ook beoordeeld hoe de beursgenoteerde ondernemingen de noodzakelijke stelselwijzigingen naar IFRS 9 en IFRS 15 hebben toegelicht in de halfjaarrekening. We hebben gekeken naar die ondernemingen die bij de jaarrekening een significante impact van één van beide of van beide standaarden hebben toegelicht (in aantallen: IFRS 9: twaalf, IFRS 15: veertien). De komende jaren zullen we dit onderwerp blijven agenderen. Wij verwachten van de beursgenoteerde ondernemingen dat zij kwalitatieve en kwantitatieve toelichtingen op de verwachte impact van IFRS 16 opnemen in de jaarrekening 2018, naast de vereiste nieuwe toelichtingen rond financiële instrumenten en omzet en de toelichtingen op de overgang naar de nieuwe standaarden. In de jaarrekeningen 2019 onderzoeken we dan de definitieve invoering van

² European Common Enforcement Priorities: <https://www.esma.europa.eu/press-news/esma-news/european-enforcers-focus-new-ifrss-and-non-financial-information-in-issuers%E2%80%99>

³ Zie onze publicatie dd. 12 december 2017: <https://www.afm.nl/nl-nl/nieuws/2017/dec/invoering-nieuwe-verslaggevingsregels>

IFRS 16 en zullen we waar nodig opvolging geven aan de eerste bevindingen op de toepassing van IFRS 9 en IFRS 15.

In hoofdstuk 3 geven we een overzicht van bevindingen over de standaarden die voor het eerst van toepassing zijn op boekjaren startend op of na 1 januari 2018 (IFRS 9 en IFRS 15). Hoofdstuk 4 gaat in op de derde standaard, IFRS 16, die ingaat per 1 januari 2019.

3. IFRS 9, Financiële instrumenten en IFRS 15, Omzet uit contracten met klanten

Inleiding

IFRS 9 en IFRS 15 gelden voor boekjaren startend op of na 1 januari 2018. Zoals we vorig jaar ook hebben gecommuniceerd⁴, verwachten we van beursgenoteerde ondernemingen dat zij hun beleggers tijdig informeren over de impact van deze nieuwe standaarden op de verslaggeving met een kwantitatieve toelichting van deze impact. Wij hebben vorig jaar aangegeven dat de jaarrekening 2017 het uiterste moment zou zijn om deze informatie met de beleggers te delen. In dit onderzoek hebben we daarom beoordeeld in hoeverre de beursgenoteerde ondernemingen in staat zijn deze kwantitatieve informatie daadwerkelijk op te nemen in de jaarrekening 2017. Zie hiervoor paragraaf 3.1.

Omdat IFRS 9 en IFRS 15 voor het boekjaar 2018 de geldende standaarden zijn, is de halfjaarrekening 2018 het eerste rapportagemoment waarop beursgenoteerde ondernemingen de daadwerkelijke stelselwijziging moeten toelichten. In dit themaonderzoek hebben we de halfjaarrekeningen van de ondernemingen, die een significante impact op IFRS 9 of IFRS 15 hebben toegelicht, getoetst op de toelichtingen op de stelselwijzigingen. Zie hiervoor paragraaf 3.2.

In paragraaf 3.3 staan we kort stil bij de (aankomende) jaarrekening 2018 en de vereisten die daarvoor zullen gelden. We sluiten dit hoofdstuk af met een aantal good en bad practices in paragraaf 3.4.

3.1 Toelichtingen in de jaarrekening 2017

Nieuwe verslaggevingsstandaarden kunnen een grote impact hebben op de verslaggeving. Beursgenoteerde ondernemingen kunnen geconfronteerd worden met omvangrijke invoeringstrajecten om tot een goede implementatie van een nieuwe standaard te komen. Eén belangrijk aspect van een dergelijke implementatie is de communicatie over de effecten van de nieuwe standaard met beleggers. IFRS voorziet hier zelf ook in: In IAS 8.30 en IAS 8.31 zijn de toelichtingsvereisten opgenomen waar een onderneming aan moet voldoen als een standaard nog niet is ingevoerd.

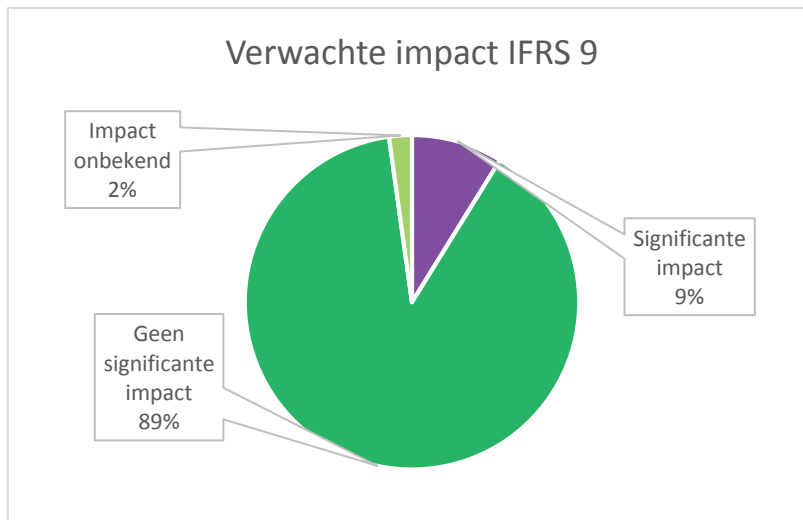
IFRS 9, Financiële instrumenten

IFRS 9: veranderingen in vogelvlucht

IFRS 9 geeft nieuwe regels over het verwerken van financiële instrumenten in de verslaggeving. Op hoofdlijnen veranderen de regels voor de wijze waarop

⁴ Zie 'In balans 2017': <https://www.afm.nl/nl-nl/nieuws/2017/dec/invoering-nieuwe-verslaggevingsregels>

kredietverliesvoorzieningen worden bepaald en de wijze waarop financiële instrumenten worden geclassificeerd en gewaardeerd. Ook is sprake van een verruiming van de voorwaarden waaronder hedgeaccounting mag worden toegepast. Verreweg de meeste impact komt voort uit de veranderingen bij het bepalen van de kredietverliesvoorzieningen.

Grafiek 1: verdeling van toelichtingen op de verwachte impact van IFRS 9

Uit ons onderzoek komt naar voren dat de financiële ondernemingen (banken en verzekeraars) een significante impact verwachtten van de invoering van IFRS 9 en dat ook zo hebben toegelicht in hun jaarrekening 2017 (in totaal twaalf ondernemingen). IFRS 9 heeft bovendien een grote impact op de informatiesystemen van banken. IFRS 9 vraagt voor het berekenen van de voorziening voor kredietverliezen om een modelmatige aanpak met veel verschillende inputfactoren om het verwachte verlies te kunnen berekenen. Vier ondernemingen konden in hun jaarrekening 2017 nog niet aangeven of IFRS 9 een significante impact zou gaan hebben.

In vergelijking met inschattingen ten tijde van het uitbrengen van IFRS 9 blijkt dat de meeste banken hun voorziening voor kredietverliezen niet zo veel hebben hoeven ophogen als eerder verwacht. Dit wordt vooral verklaard doordat de conjunctuur nu een gunstiger beeld laat zien dan ten tijde van de publicatie van de standaard. Zodra de hoogconjunctuur afzwakt zullen de gebruikte modellen, waarin ook macro-economisch elementen zijn verwerkt, waarschijnlijk wél leiden tot grotere voorzieningen. Deze zijn dan geen gevolg van de stelselwijziging en zullen een rechtstreeks effect hebben op de resultaten van de financiële ondernemingen.

Naast de reguliere verslaggeving is een belangrijke prudentiële graadmeter voor banken hun 'core tier 1 vermogen', de toetssteen voor de prudentiële toezichthouders op banken. Dit 'core tier 1 vermogen' wordt slechts licht geraakt door de invoering van IFRS 9. De normen voor het 'core tier

1 vermogen⁵ gelden al langer. Hierdoor kan er door de invoering van IFRS 9 alleen een technisch verschil ontstaan van – over het algemeen – enkele tienden van een procent.

Van de twaalf ondernemingen die aangeven dat er sprake zal zijn van een significante impact van IFRS 9, geven er drie geen kwantitatieve informatie over de verwachte impact van de stelselwijziging in de jaarrekening 2017. Deze drie ondernemingen zijn echter beursgenoteerde verzekeraars. Zij hoeven IFRS 9 pas in te voeren in boekjaar 2021. Hiermee is gezocht naar een – voor verzekeraars – gelijktijdige invoering van deze standaard met IFRS 17, Verzekeringscontracten. IFRS 17 is op zijn vroegst van toepassing op boekjaar 2021.

IFRS 15, Omzet uit contracten met klanten

IFRS 15: veranderingen in vogelvlucht

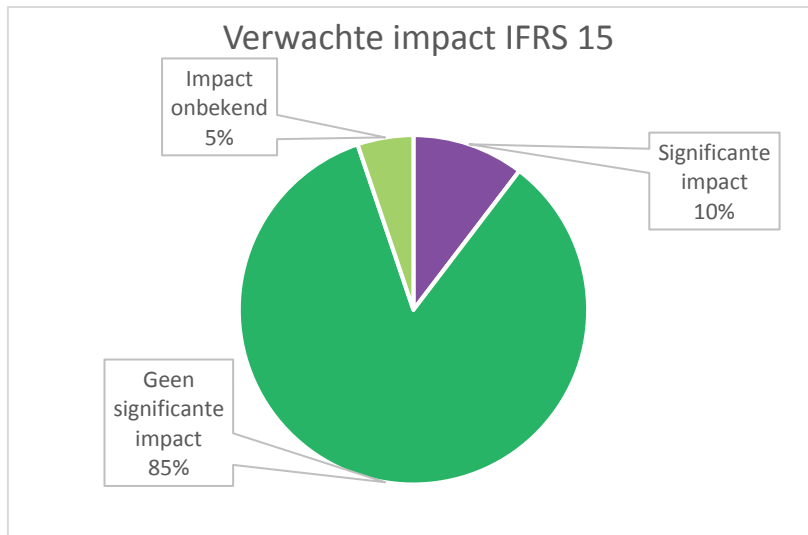
Deze nieuwe standaard stelt de overdracht van control over geleverde goederen of diensten centraal voor het moment waarop omzet genomen wordt. IFRS 15 geeft een 5 stappenmodel om te bepalen wanneer een onderneming welke omzet moet nemen. Deze 5 stappen zijn:

1. het identificeren van de contracten met klanten,
2. het identificeren van de prestatieverplichtingen in die contracten,
3. het vaststellen van de transactieprijs,
4. het alloceren van de transactieprijs aan de verschillende prestatieverplichtingen in het contract,
5. het nemen van de omzet naar gelang de prestatieverplichting door de onderneming is vervuld en de control over het goed of de dienst overgaat naar de klant.

Daarnaast geeft de standaard aan wanneer omzet gedurende het vervullen van de prestatieverplichting genomen moet worden en wanneer aan het eind daarvan.

Verder is er ook guidance over het vraagstuk van agent of principaal opgenomen. De standaard geeft veel voorbeelden van contractsituaties en hoe daarmee om te gaan in de verslaggeving.

⁵ De prudentiële eisen voor banken zijn vastgelegd in wetgeving gebaseerd op de Capital Requirements Directive (CRD IV, zie <http://www.toezicht.dnb.nl/5/50-228263.jsp#>) en in de rechtstreeks werkende Capital Requirements Regulation (CRR, zie <http://www.toezicht.dnb.nl/5/50-228261.jsp>)

Grafiek 2: verdeling van toelichtingen op de verwachte impact van IFRS 15

Waar IFRS 9 vooral voor financiële ondernemingen grote gevolgen heeft, is bij IFRS 15 het beeld qua sector minder eenduidig. De impact van IFRS 15 is afhankelijk van het bedrijfsmodel van een onderneming. Als de control overgaat van de onderneming naar de klant (bijvoorbeeld door de levering van een goed) lost de onderneming de prestatieverplichting in en verantwoordt zij omzet. De complexiteit van het invoeren van de standaard is dus erg afhankelijk van de complexiteit van de contracten die een onderneming met zijn klanten sluit en/of het businessmodel van de onderneming.

De timing van de omzet kan behoorlijk verschillen in vergelijking met de oude standaard IAS 18. IFRS 15 heeft bij een aantal branches door het gehanteerde businessmodel en/of de contracten een grote impact op de jaarrekening en de informatiesystemen, zoals bijvoorbeeld bij telecom en bouwbedrijven. Ook biotechnologiebedrijven kunnen door IFRS 15 omzet anders moeten verantwoorden.

Veel ondernemingen rapporteren geen of weinig impact van IFRS 15. Deze ondernemingen hebben over het algemeen eenvoudigere businessmodellen (bijvoorbeeld per contract maar één prestatieverplichting) en/of wijzigt er weinig in de timing (op een moment of over tijd). Ook in deze gevallen zullen ondernemingen hun grondslagen in lijn moeten brengen met de vereisten van IFRS 15 (zie ook het onderzoek naar de halfjaarrekeningen 2018 in paragraaf 3.2).

In totaal hebben veertien ondernemingen aangegeven een significante wijziging in de verslaggeving te verwachten. Twee ondernemingen hebben in de jaarrekening 2017 aangegeven nog geen kwantitatieve impact te kunnen bepalen.

3.2 Toelichtingen in de halfjaarrekeningen 2018

In de halfjaarrekeningen 2018 moeten de stelselwijzigingen naar IFRS 9 en IFRS 15 verwerkt zijn. We hebben de ondernemingen die in de jaarrekening 2017 een verwachte significante impact hebben toegelicht van de invoering van IFRS 9 of van IFRS 15 geselecteerd voor de tweede fase

van het themaonderzoek dit jaar. Deze fase betrof het toetsen van de toelichtingen op de stelselwijzigingen. Daarbij hebben we een aantal good practices en bad practices geïdentificeerd die we hebben opgenomen in paragraaf 3.4. Deze good practices zien alleen op de wijze van toelichten in de halfjaarrekening; toelichtingen in de jaarrekening 2018 zullen uitgebreider zijn, omdat voor een halfjaarrekening minder eisen gelden dan voor de jaarrekening. De good practices vormen dus niet per se een referentiekader voor een afdoende toelichting in de jaarrekening 2018.

IFRS 9 stelselwijzigingen op hoofdlijnen goed te begrijpen

Voor IFRS 9 hebben we de halfjaarrekeningen onderzocht van de twaalf financiële instellingen en van vier ondernemingen die in de jaarrekening 2017 nog geen duidelijkheid konden geven over de kwantitatieve effecten van de stelselwijziging of waarvan we een significant effect hadden verwacht maar dat niet zo was toegelicht.

De banken in de selectie hebben de overgang naar deze nieuwe standaard over het geheel genomen goed en begrijpelijk toegelicht. Dit betreft vooral de kwalitatieve toelichting op de classificatie en waardering en op de voorziening voor kredietverliezen (de bepaling van de 'significant increase in credit risk' ('SICR') en de 'lifetime expected credit loss' ('LECL')). De kwantitatieve impact is ook toegelicht. De impact van stelselwijzigingen bij classificatie van financiële instrumenten en kredietverliesvoorzieningen is duidelijk. De onderliggende inputfactoren, aannames en methodieken zijn niet toegelicht. Andere ondernemingen in de selectie hebben over het algemeen herclassificaties van financiële instrumenten toegelicht doordat de classificatiemethodiek onder IFRS 9 anders is dan die onder IAS 39 was. Wij verwachten in de jaarrekening 2018 aanzienlijk meer toelichtingen op onder andere de inputfactoren, de aannames en de methodieken bij het bepalen van de kredietverliesvoorzieningen.

IFRS 15 stelselwijzigingen zijn meestal ook goed toegelicht

We hebben in totaal 22 halfjaarrekeningen beoordeeld op de stelselwijziging naar IFRS 15; de veertien ondernemingen die in de jaarrekening 2017 een significante impact hadden toegelicht, aangevuld met acht ondernemingen die in de jaarrekening óf nog geen duidelijkheid konden geven over de impact van de nieuwe standaard, óf waarvan we op basis van het businessmodel of de branche een significant effect hadden verwacht maar dat niet zo was toegelicht.

In de halfjaarrekening hebben we bij zestien ondernemingen een significante impact gezien; de veertien die dit al bij de jaarrekening 2017 hadden aangegeven aangevuld met twee die het nog niet eerder hadden toegelicht. Twee ondernemingen, waar wij een significant effect verwachten, lichten de stelselwijziging niet toe; de waarderingsgrondslagen zijn gelijk aan die van de jaarrekening 2017 (zie paragraaf 3.4 hieronder). Bij de overige vier vinden we dat de stelselwijziging niet duidelijk is toegelicht. Dit ziet bij alle vier op een deel van de stelselwijziging.

3.3 Jaarrekening 2018 – zwaardere toelichtingsvereisten

In de jaarrekening 2018 verwachten we meer toelichtingen doordat toelichtingsvereisten uit IFRS 7⁶ en IFRS 15 daar van toepassing zijn in plaats van die van IAS 34⁷. Zo verwachten we van banken dat zij bij het bepalen van het detailniveau van de toelichtingen (de granulariteit) zullen komen tot een goede indeling van portefeuilles waarvoor de verwachte kredietverliezen moeten worden bepaald. Per portefeuille waarvoor de verwachte kredietverliezen moeten worden bepaald (of aggregatie daarvan) verwachten we dat de assumpties die ten grondslag liggen aan het bepalen van de verliesvoorziening goed zullen worden toegelicht, gefocust op die assumpties die de meeste invloed hebben op die voorzieningen (waaronder bijvoorbeeld aannames rond het bepalen van de significante toename van het kredietrisico, het bepalen van de vooruitzichten per portefeuille, de verwachte looptijd van leningen en de ‘cure period’). Voor de toelichtingen op de omzet verwachten we dat ook bij ondernemingen waar IFRS 15 weinig impact op de gerapporteerde cijfers heeft, deze wel zal leiden tot een betere toelichting op de verantwoorde omzet en de daar eventueel aan gerelateerde activa. In de nieuwe standaarden staan ook aanvullende toelichtingsvereisten over de transitie naar de nieuwe standaarden.

3.4 Good en bad practices⁸

Wij hebben bij het onderzoek een aantal goede en slechte voorbeelden gezien van toelichtingen als bedoeld in IAS 8.30 en IAS 8.31. Om ondernemingen en hun accountants te ondersteunen bij het opstellen van toekomstige financiële verslaggeving hebben we een aantal van deze voorbeelden hieronder opgenomen met een korte uiteenzetting waarom we een specifieke toelichting goed of slecht vinden. Er zijn meer voorbeelden van zowel de good als de bad practices te vinden; ze zijn zeker niet gelimiteerd tot onderstaande lijst.

Toelichting op de verwachte impact van IFRS 9 – good practice jaarrekening 2017

De kwalitatieve toelichting van de impact van IFRS 9 is belangrijk om de achtergrond van kwantitatieve effecten te kunnen begrijpen. Zeker bij de eerste toepassing van een complexe standaard als IFRS 9 is het van belang dat niet alleen de cijfermatige aanpassingen duidelijk zijn, maar dat ook het ‘waarom’ duidelijk is. Een voorbeeld van een good practicetoelichting op de verwachte impact van IFRS 9 zien we in de jaarrekening 2017 van NIBC N.V. (pagina 116 tot en

⁶ IFRS 7 beschrijft de toelichtingsvereisten op financiële instrumenten. Deze standaard bestaat al langer en is bij de invoering van IFRS 9 uitgebreid met nieuwe toelichtingsvereisten.

⁷ IAS 34 beschrijft de vereisten waar tussentijdse financiële rapportages aan moeten voldoen.

⁸ De in dit rapport opgenomen good practices zijn voorbeelden om de kwaliteit en relevantie van de toelichtingen te verhogen. Deze good practices moeten niet als norm of als enige juiste invulling van bestaande of toekomstige toelichtingen worden gezien. Andere invullingen zijn mogelijk om wet- en regelgeving na te leven. Met het opnemen van good practices in dit rapport doet de AFM geen uitspraak over de betreffende jaarrekeningen als geheel.

met 118). Een uitgebreide, maar heldere toelichting op de verwachte effecten van het toepassen van IFRS 9.⁹

Toelichting op de verwachte impact van IFRS 15 – good practice jaarrekening 2017

Heineken N.V. geeft als toelichting op de kwantitatieve gevolgen van IFRS 15 op haar resultatenrekening een tabel met de 2017 cijfers zoals gerapporteerd, de daarmee samenhangende verwachte aanpassingen als gevolg van IFRS 15 en de 2017 cijfers gecorrigeerd voor de effecten van IFRS 15. Daarbij is deze cijfermatige opstelling voorzien van een kwalitatieve toelichting¹⁰. Heineken stelt:

“The following table presents 2017 figures, including the impact of applying IFRS 15. The final impact is still under review and as a result the actual restated financial information may differ materially from those included in this overview. However this table gives HEINEKEN’s best estimate of the impact of IFRS 15¹¹:”

For the year ended 31 December

In millions of €	2017	Estimated impact IFRS 15	2017 including impact IFRS 15
Revenue	21,888	3,865	25,753
Excise taxes		(4,162)	(4,162)
Net revenue		(297)	21,591
Other income	141		141
Raw materials, consumables and services	(13,540)	297	(13,243)
Personnel expenses	(3,550)		(3,550)
Amortisation, depreciation and impairments	(1,587)		(1,587)
Total expenses	(18,677)	297	(18,380)

Heineken N.V., Annual Report, page 78

Heineken geeft hiermee inzicht in de verwachte effecten, maar ook dat deze nog kunnen wijzigen omdat de onderneming nog bezig is met het transitieproject. Voor beleggers is dit relevante informatie, die meer toevoegt dan wanneer Heineken ervoor gekozen had geen kwantitatieve impact toe te lichten, omdat het project nog niet helemaal was afgerond.

Toelichting op de verwachte impact van IFRS 9 – bad practice jaarrekening 2017

We zien bij een aantal ondernemingen een uitgebreide toelichting op IFRS 9. Ondernemingen

⁹ Gezien de omvang van de toelichting hebben we deze hier niet integraal overgenomen. De jaarrekening is opgenomen in het register financiële verslaggeving van de AFM: <https://www.afm.nl/nl-professionals/registers/meldingenregisters/financiele-verslaggeving/details?id=31730&KeyWords=nibc>

¹⁰ Voor de cijfermatige toelichting zie de jaarrekening van Heineken in ons register: <https://www.afm.nl/nl-professionals/registers/meldingenregisters/financiele-verslaggeving/details?id=31359&KeyWords=heineken>

¹¹ Tabel gedeeltelijk opgenomen

geven dan een – overigens goede – samenvatting van IFRS 9 die soms enkele bladzijden kan beslaan, om vervolgens te concluderen dat de standaard geen impact zal hebben op de jaarrekening. Wij zijn geen voorstander van deze op ‘clutter’¹² lijkende toelichtingen, die weinig relevantie bieden aan de gebruiker van de verslaggeving.

Toelichting op de verwachte impact van IFRS 15 – bad practice jaarrekening 2017

Wij hebben een aantal toelichtingen gezien die niet de informatie geven die beleggers nodig hebben om goede beslissingen te kunnen nemen. In één van de jaarrekeningen 2017 troffen we de tekst aan dat de directie een materiële impact van IFRS 15 op de verslaggeving verwachtte en dat men bezig was met het inschatten van de effecten ervan. De jaarrekening was ruim nadat IFRS 15 van toepassing werd geautoriseerd voor publicatie. Van een beursgenoteerde onderneming mag de belegger verwachten dat deze de administratieve processen – zeker die rondom het opstellen van de verslaggeving – goed beheerst, zodat essentiële informatie tijdig kan worden gerapporteerd. Dat was hier niet het geval.

Toelichting op de stelselwijzigingen IFRS 9 – good practice in de halfjaarrekening 2018

Als een onderneming de verwachte impact goed heeft toegelicht in de jaarrekening 2017, dan kan ze daarop voortborduren in de halfjaarrekening: NIBC Holding N.V. geeft in haar halfjaarrekening 2018 dan ook een update van de toelichting in de jaarrekening 2017 (pagina’s 64 tot en met 82)¹³. Door deze grondige toelichting is deze veelomvattende stelselwijziging goed te volgen. Het grote aantal pagina’s door de invoering van IFRS 9 bij een bank is overigens geen uitzondering door de complexiteit van de standaard en de uitwerking daarvan op de verslaggeving en de administratieve processen.

Toelichting op de stelselwijziging IFRS 15 – good practice in de halfjaarrekening 2018

Deze standaard is voor de ondernemingen die een significante impact rapporteren bij de invoering van IFRS 15 een reden om contracten tegen het licht te houden en per omzetstroom of prestatieverplichting analyses te maken over de wijze van omzet nemen onder toepassing van IFRS 15. Bij een aantal ondernemingen zien we de verwachte impact (in de jaarrekening 2017) of de daadwerkelijke impact (in de halfjaarrekening 2018) goed terug in de toelichtingen, zowel kwalitatief als kwantitatief.

¹² Clutter is de Engelstalige aanduiding die meer in het algemeen wordt gebruikt waar sprake is van het opnemen van niet-relevante of overbodige informatie in een jaarrekening.

¹³ Zie voor de halfjaarrekening ons register: <https://www.afm.nl/nl-nl/professionals/registers/meldingenregisters/financiele-verslaggeving/details?id=36996&KeyWords=NIBC>

Airbus lost dit op door per omzetstroom voorbeelden op te nemen van contracten of delen daarvan die op een specifieke manier worden verwerkt in de omzet, met apart aandacht voor de wijze waarop motoren in de omzet worden verwerkt:

The most significant changes result from the following:

- Several performance obligations are identified instead of recognising a single contract margin under IAS 11 (*e.g.* A400M, NH90 contracts). In some cases, the over time (*e.g.* percentage of completion (“PoC”) method) revenue recognition criteria are not fulfilled under IFRS 15. In particular, for A350 launch contracts, A400M series production and certain NH90 contracts, revenue and production costs relative to the manufacture of aircraft are recognised at a point in time (*e.g.* upon delivery of the aircraft to the customer).

- Under IFRS 15, measurement of the revenue takes into account variable consideration constraints in order to achieve high likelihood that a significant reversal of the recognised revenue will not occur in the future. The constraint in assessing revenue at completion for some contracts (A400M) generates a decrease in recognised revenue.

- For the application of the overtime method (“PoC method”), the Company measures its progress towards complete satisfaction of performance obligations is based on inputs (*i.e.* cost incurred) rather than on outputs (*i.e.* milestones achieved). For the Company’s current long-term construction contracts progresses were usually measured based on milestones achieved (*e.g.* Tiger programme, satellites, orbital infrastructures). Under IFRS 15, The Company measures progress of work performed using a cost-to-cost approach, whenever control of the work performed transfers to the customer over time.

IFRS 15 also impacts the presentation of the revenue from the sales of engines. Under IAS 18, the Company recognised revenue based on the amount of its contracts with its customer, unless it had confirmation of the amount of the price concession. In contrast, IFRS 15 requires the Company to estimate the amount of price concession in all cases and to treat the price concession as a reduction of revenue and cost of sales. Under IFRS 15, revenue and cost of sales decrease by the amount of the estimated concession granted by The Company’s engine supplier to their customers.

Airbus SE, First half-year 2018 report, page 12

Toelichting op de stelselwijziging IFRS 15 – bad practices in de halfjaarrekening 2018

Een toelichting die we veel zijn tegengekomen in halfjaarrekeningen 2018 is de bevestiging zoals die beschreven wordt in IAS 34.16A(a) dat de grondslagen ongewijzigd zijn gebleven ten opzichte van de voorafgaande jaarrekening, indien dat zo is. Dit is onlogisch als er nieuwe standaarden zijn ingevoerd; immers, de grondslagen uit de oude standaard zijn niet langer van toepassing. Ook bij standaarden waar de invoering niet tot materiële wijzigingen leidt, zijn de waarderingsgrondslagen anders. We zijn deze toelichting ook tegengekomen in de halfjaarrekening van een onderneming die in de jaarrekening 2017 de verwachting had uitgesproken dat IFRS 15 wél een materiële impact zou gaan hebben. Dan is niet alleen de toegelichte waarderingsgrondslag incorrect, maar zou op basis van de juiste waarderingsgrondslag mogelijk ook een andere omzet moeten zijn verantwoord.

Een andere bad practice is het opnemen van een uitgebreide tot zeer uitgebreide uiteenzetting van IFRS 15¹⁴, terwijl er voor de gerapporteerde cijfers helemaal niets verandert. In tegenstelling tot de vorige bad practice leidt dit tot 'clutter'; geen relevante informatie voor de gebruiker van de verslaggeving. Een korte uitleg van standaard, onderwerp, dat er geen effect volgt uit de verandering van de grondslagen en waarom dat zo is, is afdoende om de gebruiker van de verslaggeving goed te informeren.

¹⁴ Dit geldt uiteraard ook voor een soortgelijke behandeling onder IFRS 9.

4. IFRS 16, Leases

Inleiding

IFRS 16 geldt voor boekjaren startend op of na 1 januari 2019, maar mag ook al in de jaarrekening 2018 toegepast worden. De meeste beursgenoteerde ondernemingen zullen dan ook pas in de jaarrekening 2019 overgaan op IFRS 16.

IFRS 16: veranderingen in vogelvlucht

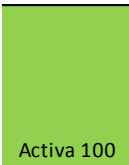
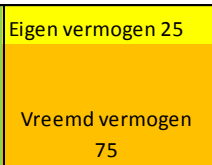

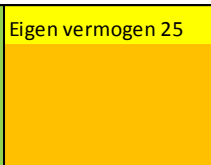
Onder de nieuwe leasestandaard vervalt voor lessees het verschil tussen operational en financial lease. Leasecontracten leiden onder toepassing van IFRS 16 tot enerzijds een geactiveerd gebruiksrecht en anderzijds een leaseverplichting. Waar onder de oude standaard de operational lease als off balance sheet financing werd gehanteerd, is dat dus niet meer mogelijk. Twee belangrijke gevolgen hiervan zijn:

1. de balans laat meer bezittingen en meer vreemd vermogen zien, en dus een slechtere solvabiliteit,
2. de leasekosten uit de operationele kosten 'verhuizen' naar enerzijds afschrijvingslasten en anderzijds interestlasten. Dit leidt dus tot een hogere EBITDA dan onder de oude standaard.

Kortlopende en kleine leases hoeven niet op de balans te worden opgenomen. Voor lessors verandert er in de verslaggeving over lease niet veel.

Ter illustratie van de effecten van IFRS 16 op de financiële positie en resultaten van een onderneming nemen we hieronder twee voorbeelden op:

Toepassing van IFRS 16 leidt in onderstaande hypothetische balans tot een verslechtering van de solvabiliteitsratio van 25% naar 19,2%:

IAS 17 balans ('oud')		IFRS 16 balans ('nieuw')	
			
Activa 100	Eigen vermogen 25 Vreemd vermogen 75	Activa 130	Eigen vermogen 25 Vreemd vermogen 105
totaal: 100	totaal: 100	totaal 130	totaal 130
Solvabiliteit: 25%		Solvabiliteit:	19,20%

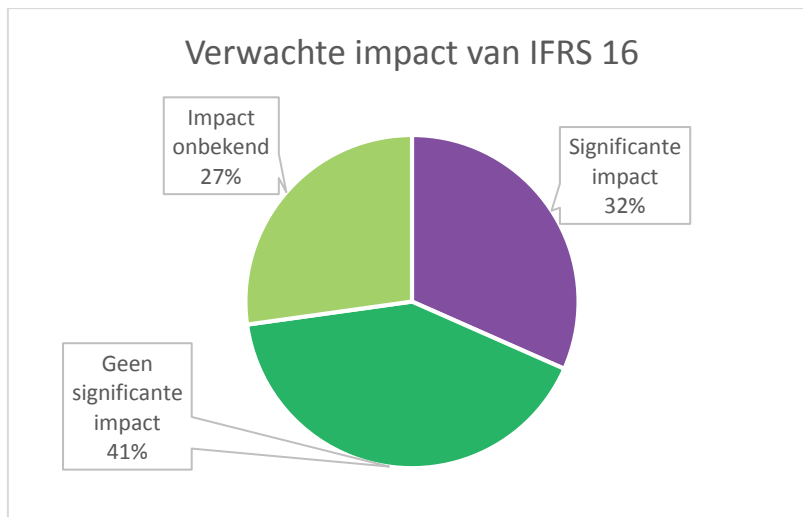
Grafiek 3: illustratie van effecten van IFRS 16 op de balans

Toepassing van IFRS 16 leidt in onderstaande hypothetische resultatenrekening tot een verhoging van de EBITDA-marge van 20% naar 26%:

IAS 17 resultatenrekening ('oud')		IFRS 16 resultatenrekening ('nieuw')	
Omzet	100	Omzet	100
Operationele lasten inclusief huur	(80)	Operationele lasten exclusief huur	(74)
EBITDA	20	EBITDA	26
Afschrijvingen & interest	6	Afschrijvingen & interest	12
EBT	14	EBT	14

Grafiek 4: illustratie van effecten van IFRS 16 op de resultatenrekening

IFRS 16 is pas per 1 januari 2019 verplicht, maar mag in 2018 vervroegd worden toegepast. We zien in de halfjaarrekeningen van de beursgenoteerde ondernemingen overigens dat slechts acht ondernemingen hiervoor hebben gekozen. Deze acht halfjaarrekeningen hebben we beoordeeld om te zien of er good practices of bad practices zijn.

Grafiek 5: verdeling van toelichtingen op de verwachte impact van IFRS 16

4.1 Toelichtingen in de jaarrekening 2017

Per jaareinde 2017 waren veel ondernemingen niet klaar voor de invoering van IFRS 16. In totaal geven slechts dertien ondernemingen in de jaarrekening 2017 een kwantitatieve toelichting op de impact en weten 37 van de 136 ondernemingen in scope van het onderzoek niet óf deze standaard een significante impact zal gaan hebben.

Uit het onderzoek blijkt verder dat IFRS 16 veel meer ondernemingen zal raken dan IFRS 9 en/of IFRS 15. 43 beursgenoteerde ondernemingen lichten in de jaarrekening 2017 een significante verwachte impact toe. Dat zijn er meer dan bij IFRS 9 en IFRS 15 samen. Bij deze ondernemingen zal de nieuwe standaard een significante impact hebben op balansverhoudingen en/of

operationele resultaten. Solvabiliteit, rentelasten en EBITDA kunnen een belangrijke rol spelen bij leningsconvenanten. Beleggers moeten zich bewust zijn van mogelijke veranderingen in de solvabiliteit of de rentelasten en de gevolgen hiervan voor de financiering van ondernemingen. Aan de andere kant moeten zij zich ook realiseren dat de door invoering van IFRS 16 hogere EBITDA door kan werken in hun waarderingsmodellen.

4.2 Toelichtingen op de stelselwijziging in de halfjaarrekening 2018

Acht ondernemingen hebben IFRS 16 in 2018 vervroegd toegepast. We hebben van deze ondernemingen de halfjaarrekeningen beoordeeld op de begrijpelijkheid van de toegelichte stelselwijzigingen. Bij deze beoordeling hebben we vastgesteld dat de toelichtingen – afhankelijk van de gekozen overgangsregelingen – goed zijn opgenomen in de halfjaarrekeningen.

Voor de overgang naar IFRS 16 geeft de standaard de mogelijkheid om deze weliswaar retrospectief toe te passen, maar het cumulatieve effect hiervan op te nemen in het openingsvermogen van – in dit geval – boekjaar 2018¹⁵. De vergelijkende cijfers worden daarmee dus niet aangepast, wat normaal gesproken het geval zou zijn. De standaard vereist dan een toelichting waarin duidelijk wordt wat het verschil veroorzaakt tussen de nieuwe balanspost ‘gebruiksrecht’ enerzijds en de toelichting die vereist werd over verplichtingen uit operating leases (die niet op de balans stonden) toen per 31 december 2017 de oude standaard werd toegepast. We zien dat deze toelichting bij de beursgenoteerde ondernemingen die deze mogelijkheid hebben toegepast, ook is opgenomen.

4.3 Jaarrekening 2018

Bij de invoering van IFRS 16 zal de onderneming rekening moeten houden met de communicatie over de impact van deze standaard met beleggers. De belegger mag verwachten dat beursgenoteerde ondernemingen de administratieve processen goed beheersen, zodat deze ondernemingen essentiële informatie tijdig rapporteren. Wij verwachten van beursgenoteerde ondernemingen dat zij de verwachte impact van IFRS 16 op balansposten/verhoudingen, operationele resultaten/EBITDA en waar van toepassing op financieringsconvenanten kwantificeren, uiterlijk in de jaarrekening 2018. Zeker nu de meeste ondernemingen waar IFRS 9 of IFRS 15 een significante impact heeft dit ook voor deze – veel complexere – standaarden hebben kunnen realiseren.

4.4 Good en bad practices

Good practices in de jaarrekening 2017

IFRS 16 heeft impact op zowel de balans alsook de resultatenrekening. Een goede toelichting op de verwachte impact van deze nieuwe standaard geeft het effect op beide primaire overzichten weer. Een aantal ondernemingen doet dat. Zo stelt Heijmans¹⁶:

¹⁵ Zie IFRS 16 appendix C5(b), de ‘modified retrospective approach’

¹⁶ Heijmans N.V. Jaarverslag 2017, p. 141

“(…) Het balans totaal zou daardoor met circa 10% toenemen. In de winst- en verliesrekening zou een verschuiving tussen de posten in het operationele resultaat en rente ontstaan (netto resultaat ongewijzigd), waarbij het operationele resultaat met enkele € miljoenen toe zou nemen en de rentelasten met een vergelijkbaar bedrag. Binnen het operationeel resultaat zal er een verschuiving van operationele lasten naar afschrijvingslasten ontstaan waardoor de EBITDA (resultaat voor belastingen, rente, afschrijvingen en amortisaties) zal toenemen. Deze verschuiving heeft geen effect op netto resultaat. De impact op het eigen vermogen zal naar verwachting beperkt van omvang zijn op het moment van stelselwijziging. De impact op de financiële resultaten 2018 en verder zal naar verwachting van vergelijkbare omvang zijn. (...)”

Heijmans N.V. Jaarverslag 2017, p. 141

Van belang bij deze good practice is bovendien dat Heijmans niet per se een specifiek getal noemt, maar wel duidelijk richting geeft aan de (mogelijke) gevolgen van de nieuwe standaard voor de verslaggeving. Dat deze richting nog niet per se een volkomen voorspelling van de toekomst is moge duidelijk zijn, de belegger heeft in ieder geval een indicatie van de gevolgen van een nieuwe standaard op de verslaggeving.

Good practice in de halfjaarrekening 2018

De ondernemingen die IFRS 16 vervroegd hebben toegepast en die hebben gekozen voor de mogelijkheid om de standaard in te voeren door het cumulatieve effect ervan door het openingsvermogen van 2018 te laten lopen (de ‘modified retrospective approach’), hebben de daarbij vereiste toelichting goed opgenomen. Als voorbeeld van een good practice licht Kiadis toe:

	January 1, 2018
<u>Lease liability recognized at date of initial application of IFRS 16</u>	
Operating lease commitments disclosed as of December 31, 2017	14,395
Less: service components included in operating lease commitments	(5,144)
Less: short-term leases for which no lease liability is recognized	(24)
Add: adjustments as result of different treatment of extension options	210
Commitments for lease payments	9,437
Discounted using the Company's incremental borrowing rate of 7.38%	(2,583)
Lease liability recognized in statement of financial position	6,854

Kiadis, Interim report for the six months ended June 30, 2018, page 12

Bad practice in de halfjaarrekening 2018

Ondernemingen die meerdere standaarden tegelijk invoeren, moeten op basis van IAS 34.16A(a) de effecten van deze stelselwijzigingen per regel in de primaire overzichten toelichten. Waar sommige ondernemingen dan kiezen voor één tabel met één kolom per nieuwe standaard, zien we ook dat ondernemingen de effecten van alle nieuwe standaarden in één kolom samenvoegen. Dat laatste helpt de gebruiker niet in het begrijpen van de effecten van de verschillende stelselwijzigingen en geldt wat ons betreft dan ook als een bad practice.

Bijlage 1 Doelstellingen, opzet en populatie van het onderzoek

Doelstellingen

De doelstellingen van het onderzoek zijn:

- ondernemingen motiveren de standaarden goed in te voeren en hier tijdig over te communiceren met de markt,
- identificeren en publiceren van good en bad practices in de toelichtingen van verwachte effecten (IAS 8.30 en IAS 8.31) en daadwerkelijke effecten van stelselwijzigingen (IAS 34.16A(a)),
- in beeld krijgen bij welke ondernemingen de nieuwe IFRSs een significante impact hebben/zullen hebben. Voor IFRS 9 en IFRS 15 betekent dit ook een verfijning van de scope van toekomstige thematische onderzoeken; de focus zal dan meer op deze ondernemingen liggen,
- een oordeel vormen van de kwaliteit van de toelichtingen op (verwachte) effecten van deze nieuwe IFRSs.

Opzet

We hebben de jaarrekeningen 2017 beoordeeld op de toelichtingen zoals vereist in IAS 8.30 en IAS 8.31. In deze paragrafen staat onder meer dat ondernemingen de impact van een nieuwe, nog niet toegepaste standaard zowel kwalitatief als kwantitatief moeten toelichten, voor zover dat mogelijk is.

Daarna hebben we voor een kleinere groep beursgenoteerde ondernemingen (zie 'populatie' hieronder) de halfjaarrekeningen 2018 beoordeeld op de toelichtingen op de stelselwijzigingen, zoals deze moeten worden toegelicht op basis van IAS 34.16A(a).

Naar aanleiding van dit onderzoek zullen we met een aantal ondernemingen waarvan wij vinden dat zij de stelselwijziging niet goed genoeg hebben toegelicht, in contact treden zodat deze en andere vereiste toelichtingen in de jaarrekening 2018 in overeenstemming met de verslaggevingsvoorschriften worden opgenomen.

Populatie

Wij hebben ons onderzoek gericht op de jaarrekening 2017 van alle beursgenoteerde ondernemingen die:

- Nederland als lidstaat van herkomst hebben;
- in Europa genoteerd zijn aan een gereguleerde markt; en
- een geconsolideerde IFRS-jaarrekening opstellen.

Voor het deelonderzoek naar de toelichtingen in de jaarrekeningen 2017 betekende dit dat we de verslaggeving van 136 beursgenoteerde ondernemingen in de scope van ons onderzoek hadden. De totale populatie jaarrekeningen onder toezicht met een geconsolideerde IFRS-jaarrekening bedroeg ongeveer 180 ondernemingen. De populatie was voor het onderzoek naar de halfjaarrekeningen beperkter: zestien halfjaarrekeningen voor ons onderzoek naar de stelselwijziging naar IFRS 9, 22 voor de stelselwijziging naar IFRS 15 en acht voor de stelselwijziging naar IFRS 16. Bij IFRS 9 en IFRS 15 hebben we de populatie beperkt tot de ondernemingen die een verwachte significante impact toelichten óf waar wij die zouden hebben

verwacht óf die ondernemingen bij wie de impact onbekend was. Bij IFRS 16 hebben we alleen halfjaarrekeningen van de early adopters beoordeeld.

Autoriteit Financiële Markten
T 020 797 2000 | F 020 797 3800
Postbus 11723 | 1001 GS Amsterdam
www.afm.nl

De tekst is met zorg samengesteld en is informatief van aard. U kunt er geen rechten aan ontleen. Door besluiten op nationaal en internationaal niveau is het mogelijk dat de tekst niet langer actueel is wanneer u deze leest. De Autoriteit Financiële Markten (AFM) is niet aansprakelijk voor de eventuele gevolgen – zoals bijvoorbeeld geleden verlies of gederfde winst – ontstaan door acties ondernomen naar aanleiding van deze tekst.